

УДК 657.6.012.16; 343

JEL Classification: M40; K00

DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2021.6\(39\).115-130](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2021.6(39).115-130)**О. Б. Пугаченко**, доц., канд. екон. наук*Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький, Україна***С. С. Косенко**, доц., канд. юрид. наук*Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, м. Київ, Україна***М. В. Бабій***Кіровоградський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України,**м. Кропивницький, Україна*

Організація проведення судових експертиз та експертних досліджень з економічних питань

У статті розглянуто організацію проведення судових експертиз та експертних досліджень з економічних питань, у т.ч. і в практичній діяльності Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України. Встановлено, що в межах судово-економічної експертизи виділяються: експертиза документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності; експертиза документів про економічну діяльність підприємств і організацій; експертиза документів фінансово-кредитних операцій. Проведення судових експертиз та експертних досліджень з економічних питань знаходиться у частині підпорядкування Міністерства юстиції України та експертних служб Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України. Встановлено, що підставою проведення судової експертизи є відповідне судове рішення чи рішення органу досудового розслідування, або договір з експертом чи експертною установою – якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб. Визначено, що експертами виконуються первинні, додаткові, повторні, комісійні та комплексні експертизи, а експертні дослідження виконуються в порядку, передбаченому для проведення експертиз. Узагальнено особливості організації проведення комплексної та комісійної судово-економічної експертизи.

судова експертиза, експертне дослідження, судово-економічна експертиза, види економічних експертиз, організація проведення судових експертиз та експертних досліджень з економічних питань

О. Б. Пугаченко, доц., канд. екон. наук*Центральноукраїнський національний технічний університет, г. Кропивницький, Україна***С. С. Косенко**, доц., канд. юрид. наук*Государственный научно-исследовательский экспертно-криминалистический центр МВД Украины, г. Киев, Украина***М. В. Бабій***Кировоградский научно-исследовательский экспертно-криминалистический центр МВД Украины,**г. Кропивницький, Украина*

Организация проведения судебных экспертиз и экспертных исследований по экономическим вопросам

В статье рассмотрено организацию проведения судебных экспертиз и экспертных исследований по экономическим вопросам, в т.ч. и в практической деятельности Кировоградского научно-исследовательского экспертно-криминалистического центра МВД Украины. Установлено, что в пределах судебно-экономической экспертизы выделяются: экспертиза документов бухгалтерского, налогового учета и отчетности; экспертиза документов об экономической деятельности предприятий и организаций; экспертиза документов финансово-кредитных операций. Проведение судебных экспертиз и экспертных исследований по экономическим вопросам находится в части подчинения Министерства юстиции Украины и экспертных служб Министерства внутренних дел Украины, Министерства обороны Украины, Службы безопасности Украины и Государственной пограничной службы Украины. Установлено, что основанием проведения судебной экспертизы является соответствующее судебное решение или решение органа досудебного расследования, или договор с экспертом или экспертным учреждением – если экспертиза проводится по заказу частных лиц. Определено, что экспертами выполняются первичные, дополнительные, повторные, комиссионные и комплексные экспертизы, а экспертные исследования выполняются в порядке, предусмотренном для проведения экспертиз. Обобщены особенности организации проведения комплексной и комиссионной судебно-экономической экспертизы.

© О. Б. Пугаченко, С. С. Косенко, М. В. Бабій, 2021

судебная экспертиза, экспертное исследование, судебно-экономическая экспертиза, виды экономических экспертиз, организация проведения судебных экспертиз и экспертных исследований по экономическим вопросам

Постановка проблеми. Судово-експертна діяльність – це особливий вид діяльності, пов'язаний з організацією та проведенням судових експертиз, експертних досліджень (надання висновків поза межами судочинства), спрямованих на забезпечення судово-слідчих органів, юридичних і фізичних осіб незалежними, кваліфікованими і об'єктивними висновками.

З моменту виникнення судової експертизи і на всіх етапах її розвитку в ній вбачали важливий інструмент правосуддя, необхідний для правильного вирішення справи як на етапі розслідування, так і під час розгляду в суді, а експерта вважали науковим свідком. Наразі, розглядаючи справи про економічні злочини, але не маючи спеціальної фінансово-економічної освіти, судді ставляться до висновків експертів-економістів з великою повагою. Висновок судового експерта-економіста відіграє роль важливої доказової бази при прийнятті рішення суддею. Висновок судового експерта виділяється серед інших джерел доказів тим, що з ним важко не погодитись, оскільки незгоду потрібно обов'язково мотивувати і аргументувати. Саме тому, значимість судово-економічної експертизи в процесі розгляду справ у суді важко переоцінити, а дослідження особливостей організації проведення судових експертиз та експертних досліджень з економічних питань є актуальним і нагальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дисертаційні дослідження присвячені питанням судової експертизи за економічними напрямками проводили: Остап'юк Н. А. «Обліково-аналітичне забезпечення бухгалтерської експертизи: теорія і методика» [7]; Панченко І. А. «Організація судово-бухгалтерської експертизи: теоретико-практичні аспекти» [8]; Федчишина В. В. «Облікове забезпечення експертного дослідження розрахунків з податку на додану вартість» [18]; Гавриш Г. О. «Формування ринку послуг економічної експертизи в Україні» [2]; Перезовова І. В. «Теоретичні та організаційні засади економічної експертизи в управлінні підприємствами» [9]; Стельмах Н. Є. «Бухгалтерська експертиза сільськогосподарської діяльності: судово-процесуальний аспект» [17]; Шушко О. О. «Забезпечення економічної безпеки національної економіки шляхом економічної експертизи» [19].

Дисертаційні роботи на здобуття наукового ступеня з юридичних наук у частині судово-експертної діяльності з економічних питань представили: Євдокіменко С. В. на тему «Судово-економічна експертиза: теоретико-методологічні засади і практика реалізації» [5]; Вітер Д. В. на тему «Використання судової експертизи під час розслідування злочинів у сфері фінансування соціальних цільових програм» [1]; Говорова К. І. на тему «Теоретичні та загально-методичні положення судової економічної експертизи документів фінансово-кредитних операцій» [3].

Проте, незважаючи на постійних інтерес науковців до вдосконалення організації та методики судово-економічної експертизи, все ще залишається невирішеним ряд питань прикладного характеру, а особливості проведення судових експертиз та експертних досліджень з економічних питань за деякими об'єктами взагалі перебувають поза увагою попередників-дослідників.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей організації проведення судових експертиз та експертних досліджень з економічних питань, в т.ч. й у практичній діяльності Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України. Дана стаття є продовженням авторського дослідження у роботах [14; 15; 16].

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах значна кількість суб'єктів господарювання та звичайних громадян стають учасниками судового розгляду з найрізноманітніших приводів – від простих адміністративних спорів до кримінальних справ про нанесення суттєвого матеріального збитку. Як правило, в подібних ситуаціях кращим варіантом захисту в судовому процесі є проведення економічної експертизи кваліфікованим спеціалістом [15, с. 208].

Судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [13]. Відповідно до чинного законодавства для юридичних і фізичних осіб на договірних засадах експертами проводяться експертні дослідження, що потребують спеціальних знань та використання методів криміналістики і судової експертизи [12].

Судово-експертна діяльність в Україні здійснюється на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження.

Економічна експертиза передбачає дослідження за трьома напрямками:

- бухгалтерського та податкового обліку;
- фінансово-господарської діяльності;
- фінансово-кредитних операцій [12].

У таблиці 1 згруповано перелік основних завдань, які може вирішувати судово-економічна експертиза за відповідними її видами. Таблиця 2 узагальнює орієнтовний перелік вирішуваних питань за видами економічної експертизи.

Таблиця 1 – Основні завдання за видами судово-економічної експертизи

Вид економічної експертизи	Основні завдання
Експертиза документів бухгалтерського та податкового обліку	Визначення документальної обґрунтованості розміру нестачі або надлишків товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів, періоду і місця їх утворення
	Визначення документальної обґрунтованості відображення в обліку грошових коштів, цінних паперів
	Визначення документальної обґрунтованості оформлення операцій з одержання, зберігання, виготовлення, реалізації товарно-матеріальних цінностей, у т.ч. грошових, основних засобів, надання послуг
	Визначення документальної обґрунтованості відображення в обліку операцій з нарахування та виплати заробітної плати, інших виплат
	Визначення відповідності нормативно-правовим актам відображення в податковому обліку доходів та витрат за фінансово-господарськими операціями, що підлягають оподаткуванню податком на прибуток
	Визначення відповідності нормативно-правовим актам відображення в податковому обліку податкових зобов'язань та податкового кредиту з ПДВ
Проведення ревізійних дій (визначення експертами-економістами будь-яких економічних показників без попереднього проведення документальних перевірок фінансово-господарської діяльності суб'єктом контролю) не належить до завдань економічної експертизи	
Експертиза документів про економічну діяльність підприємств й організацій	Проведення аналізу показників фінансово-економічного стану (платоспроможності, фінансової стійкості, прибутковості тощо) підприємства/організації
	Проведення аналізу структури майна та джерел його придбання
	Визначення документальної обґрунтованості розрахунків з дебіторами і кредиторами
	Визначення документальної обґрунтованості аналізу складу витрат
	Визначення документальної обґрунтованості розрахунків у разі приватизації й оренди майна, що приватизується
	Визначення документальної обґрунтованості розрахунків частки майна у разі виходу учасника зі складу засновників
	Визначення документальної обґрунтованості розрахунків втраченого заробітку (від

Вид економічної експертизи	Основні завдання
	несвоєчасної виплати компенсації заподіяної шкоди у разі втрати працездатності та в інших випадках)
	Визначення документальної обґрунтованості цільового витрачання бюджетних коштів
	Визначення документальної обґрунтованості розрахунків втраченої вигоди
	Вирішення питань щодо дотримання комітетами з конкурсних торгів вимог законодавства, що регламентує проведення закупівлі товарів (робіт, послуг) за державні кошти, не належить до завдань судово-економічної експертизи
	Вирішення питань щодо документальної обґрунтованості збитків показниками фінансової звітності підприємства/організації за певний період (визнання поточної дебіторської заборгованості безнадійною) не належить до завдань економічної експертизи
Експертиза документів фінансово-кредитних операцій	Визначення документальної обґрунтованості оформлення банківських операцій з відкриття рахунків, руху грошових коштів на рахунках
	Визначення документальної обґрунтованості оформлення та відображення в обліку операцій з видачі, використання та погашення кредитів
	Визначення документальної обґрунтованості оформлення та відображення в обліку банків їх фінансово-господарської діяльності
	Визначення відповідності відображення фінансово-господарських операцій банків вимогам нормативних актів з ведення обліку і подання звітності
	Визначення документальної обґрунтованості відображення фінансово-господарських операцій щодо нарахування та сплати банками податків та їх відповідності даним обліку та звітності, чинному законодавству
	Визначення документальної обґрунтованості проведення операцій за депозитними вкладками у банківських та інших фінансових установах

Джерело: авторська розробка на основі [12]

Таблиця 2 – Орієнтовний перелік вирішуваних питань за видами економічної експертизи

Вид економічної експертизи	Орієнтовний перелік вирішуваних питань
Експертиза документів бухгалтерського та податкового обліку	Чи підтверджується документально встановлена за актом інвентаризації від (зазначаються реквізити акта) нестача (надлишки) грошових коштів у касі на суму (зазначається сума) на підприємстві (найменування установи, організації) на дату (зазначається дата)?
	Чи підтверджується документально нестача товарно-матеріальних цінностей, встановлена за актом інвентаризації на підприємстві (найменування установи, організації), у розмірі (зазначаються кількісні та вартісні показники) на дату (зазначається дата)?
	Чи підтверджується документально нестача основних засобів (найменування установи, організації, кількісні та вартісні показники)?
	Чи підтверджується документально розмір безпідставно виплаченої та списаної по касі (найменування установи, організації) заробітної плати з урахуванням даних, наданих органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), та висновків почеркознавчої експертизи про те, що підписи в платіжних документах про одержання заробітної плати (номер відомості, період) учинені не особами, які в них зазначені?
	Чи обґрунтовано відшкодовано (зазначається кому і за який період) витрати на відрядження (у якій сумі)?
	Чи підтверджуються документально висновки перевірки (зазначаються реквізити акта перевірки) у частині, що стосується завищення обсягу і вартості виконаних робіт, з урахуванням висновків інших видів експертиз?
	Чи підтверджується документально зазначене в акті контролюючого органу (зазначаються реквізити акта) заниження об'єкта оподаткування (зазначається найменування установи, організації) за період (зазначається період) і

Вид економічної експертизи	Орієнтовний перелік вирішуваних питань
	<p>донарахування до сплати податків та обов'язкових платежів до бюджету (зазначається яких)?</p> <p>Чи відповідають визначені та задекларовані підприємством (найменування підприємства) доходи за період (зазначається період) наданим первинним документам та вимогам ПКУ?</p> <p>Чи відповідають визначені та задекларовані витрати підприємством (найменування підприємства) за період (зазначається період) наданим первинним документам та вимогам ПКУ?</p> <p>Чи підтверджуються документально витрати підприємства (найменування підприємства) за період (зазначається період), що формують собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг?</p> <p>Чи підтверджується документально та нормативно відображення у податковому обліку підприємства (найменування підприємства) нарахування амортизації за період (зазначається період)?</p> <p>Чи підтверджуються документально обсяги господарських операцій та проведення розрахунків з нерезидентами?</p> <p>Чи підтверджуються документально висновки акта державної податкової інспекції (номер, дата) про завищення підприємством (найменування підприємства) заявленої суми бюджетного відшкодування з ПДВ за період (зазначається період)?</p> <p>Чи підтверджується документально встановлений за актом перевірки контролюючого органу фінансовий результат за операціями з цінними паперами і корпоративними правами (найменування підприємства) за період (зазначається період) у розмірі (наводиться сума)?</p> <p>Чи підтверджується документально визначений об'єкт оподаткування з доходів, виплачених підприємством (найменування підприємства) нерезиденту (найменування нерезидента), із джерелом їх походження з України у періоді (зазначається період)?</p>
Подібні питання можуть бути поставлені за іншими видами податків та обов'язкових платежів	
Експертиза документів про економічну діяльність підприємств й організацій	<p>Як основні економічні показники (ліквідності, платоспроможності і прибутковості тощо) фінансово-господарського стану (найменування організації) на дату укладання або закінчення терміну дії угоди (реквізити) характеризують господарсько-фінансову діяльність (найменування організації)?</p> <p>Чи підтверджується документально сума внеску до статутного фонду (найменування організації або учасника) та розрахунок розміру частини майна, що підлягає поверненню особі, яка вибула зі складу засновників (зазначається дата виходу)?</p> <p>Чи підтверджується документально розмір необґрунтованого заниження (несплати) орендної плати (найменування організації) у сумі (зазначається сума) за період (зазначається період), визначений в акті перевірки контролюючого органу? Якщо так, - у якій сумі?</p> <p>Чи підтверджується документально зазначена в акті перевірки контролюючого органу у вартості об'єктів нерухомості (яких саме), що підлягали приватизації, частка фінансування споруд за рахунок державних коштів відповідно до наданих установчих та первинних документів?</p> <p>Чи підтверджуються документально висновки акта перевірки щодо нецільового використання бюджетних коштів, отриманих підприємством (найменування) за бюджетною програмою (назва програми)?</p> <p>Чи підтверджується документально розрахунок пенсійних виплат громадянину (прізвище, ім'я, по батькові), проведений установами Пенсійного фонду України за період (зазначається період)?</p> <p>Чи мають показники фінансово-економічного стану підприємства (найменування) за період (зазначається період) ознаки доведення до банкрутства, фіктивного банкрутства, прихованого банкрутства?</p> <p>Чи підтверджуються документально висновки акта перевірки щодо наявності у підприємства (найменування) заборгованості з виплати заробітної плати станом на</p>

Вид економічної експертизи	Орієнтовний перелік вирішуваних питань
	<p>(зазначається дата)?</p> <p>Чи підтверджується документально та нормативно розрахунок дивідендів до виплати, здійснений підприємством (найменування) власнику корпоративних прав (найменування юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи) за період (зазначається період)?</p> <p>Чи підтверджуються документально висновки, зазначені в акті перевірки контролюючого органу (номер, дата) щодо завищення обсягів державної закупівлі (назва товарів, робіт, послуг) на суму (зазначається сума) порівняно з умовами договору (номер, дата), укладеного за результатами конкурсних торгів?</p> <p>Чи підтверджуються документально висновки акта перевірки контролюючого органу (номер, дата) щодо необґрунтованого перерахування бюджетних коштів на суму (зазначається сума) з урахуванням висновків інших видів експертиз?</p>
Експертиза документів фінансово-кредитних операцій	<p>Чи підтверджуються документально висновки акта перевірки щодо відповідності вимогам чинного законодавства документального оформлення операцій (найменування установи) з надання кредитів, повноти нарахування і сплати відсотків та інших платежів за користування кредитами позичальником (найменування юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи) за кредитною угодою (номер, дата)?</p> <p>Чи відповідає перелік документів, наданих банку підприємством (найменування) для отримання кредитних коштів за кредитною угодою, чинному Положенню про кредитування?</p> <p>Чи підтверджується документами бухгалтерського обліку вартість активів (майна) у підприємства (позичальника), наданих в заставу за кредитною угодою?</p> <p>Чи підтверджується документально розмір збитків банку, визначений в акті перевірки (зазначається суб'єкт контролю), внаслідок необґрунтованої видачі, неповернення кредиту за угодою (номер, дата)?</p> <p>Чи підтверджується бухгалтерськими та первинними документами нецільове використання кредитних коштів за угодою (номер, дата)?</p> <p>Чи відповідає наявний у матеріалах справи розрахунок заборгованості позичальника (зі сплати процентів за кредит та погашення основної суми боргу) перед банком умовам укладеного між зазначеними сторонами кредитного договору та розрахунковим документам щодо видачі та погашення кредиту за цим кредитним договором?</p> <p>Чи відповідає метод нарахування банком процентів за кредитним договором (реквізити договору) вимогам Положення про кредитування банку (найменування установи)?</p> <p>Чи підтверджується первинними документами та даними бухгалтерського обліку банку внесення вкладником (П.І.Б.) грошових коштів у сумі (зазначається сума) за депозитним договором (номер, дата)?</p>

Джерело: авторська розробка на основі [12]

Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених Законом України «Про судову експертизу» [13].

До державних спеціалізованих установ належать: науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України. Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-

медичних і судово-психіатричних експертиз.

Огляд основних результатів діяльності підрозділів Експертної служби МВС України дозволяє встановити, що за період 2018-2020 років з економічного напрямку досліджень було призначено у 2018 р. – 1650, у 2019 р. – 2278, у 2020 р. – 2868 судових експертиз, що у відносному значенні показує їх приріст на 38% і 26% у порівнянні з попереднім роком.

У 2020 році за напрямом економічних досліджень надійшло 2868 постанов (ухвал) про призначення судової експертизи (на 25,9% більше ніж минулого року – 2278), за якими виконано 2066 судових експертиз (на 37,2% більше ніж минулого року – 1506), у тому числі 146 з минулих років, та 31 експертне дослідження (загальна кількість досліджених об'єктів – 13118), складено 686 повідомлень про неможливість проведення судової експертизи (з урахуванням залишку за 2019 рік). Перебувають на виконанні 256 судових експертиз (на 1,2% більше ніж минулого року – 253), з них від 45 днів до 3 місяців – 77, понад 3 місяці – 26 (у ДНДЕКЦМВС – 10, Київському – 4, Миколаївському та Харківському – по 3, Донецькому, Львівському та Сумському НДЕКЦМВС – по 2) [10].

Ключова фігура в судово-експертній діяльності – це судовий експерт, який є суб'єктом процесуальних правовідносин і якому в порядку, встановленому законодавством України, доручено проведення судової експертизи (табл. 3).

Таблиця 3 – Порівняння фактичної продуктивності за економічним напрямом у 2019-2020 роках за областями України

Область	Фактична продуктивність (кількість економічних експертиз проведених одним судовим експертом)		Зміни продуктивності («+» - збільшення / «-» - зменшення)
	2019 рік	2020 рік	
Нормативна продуктивність одного працівника в місяць – 2 економічні експертизи			
Вінницька	1,2	2,4	+ 1,2
Волинська	1,7	1,9	+ 0,2
Дніпропетровська	4,0	2,8	- 1,2
Донецька	0,9	2,0	+ 1,1
Житомирська	0,6	1,3	+ 0,7
Закарпатська	1,1	2,8	+ 1,7
Запорізька	1,2	2,0	+ 0,8
Івано-Франківська	0,6	0,7	+ 0,1
Київська	1,2	1,6	+ 0,4
Кіровоградська	0,5	2,0	+ 1,5
Луганська	0,7	1,9	+ 1,2
Львівська	1,0	1,8	+ 0,8
Миколаївська	1,1	1,8	+ 0,7
Одеська	1,2	1,3	+ 0,1
Полтавська	2,8	3,3	+ 0,5
Рівненська	1,1	2,3	+ 1,2
Сумська	1,9	3,4	+ 1,5
Тернопільська	2,1	2,1	0
Харківська	3,1	3,9	+ 0,8
Херсонська	1,8	2,1	+ 0,3
Хмельницька	0,7	0,8	+ 0,1
Черкаська	1,3	1,4	+ 0,1
Чернівецька	0,5	2,7	+ 2,2
Чернігівська	1,5	2,2	+ 0,7

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі [10]

Фактична продуктивність за економічним напрямом за 12 місяців 2020 року (за нормативної продуктивності 1 працівника в місяць 2 економічні експертизи) становить від 0,7 в Івано-Франківській і 0,8 у Хмельницькій областях до 3,9 у Харківській області. У всіх областях, крім Дніпропетровської (- 1,2 економічної експертизи), спостерігається зростання продуктивності судових експертів (найбільше +2,2 у Чернівецькій області). У Кіровоградській області даний показник повністю відповідає нормативній продуктивності 1 працівника в місяць – 2,0 економічні експертизи (аналогічний норматив дотримано ще в Донецькій і Запорізькій областях), що трохи менше ніж середня продуктивність 1 працівника по Україні за 12 місяців 2020 року – 2,2 економічних експертиз. У Кіровоградській області має місце збільшення середньої продуктивності 1 працівника за 12 місяців 2020 року у порівнянні з 2019 роком з 0,5 до 2,0 економічних експертиз, тобто у 4 рази. Тому, можна стверджувати, що якщо у 2019 році на проведення однієї економічної експертизи 1 працівником Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України (м. Кропивницький) витрачалось два місяці, то у 2020 році – лише два тижні.

Посада судового експерта-економіста за своєю природою є винятковою, оскільки має певні особливості. З одного боку, робота експерта полягає в проведенні із застосуванням своїх спеціальних знань з бухгалтерського обліку, оподаткування та фінансів, науково обґрунтованого дослідження для встановлення фактів, що мають доказове значення під час розслідування і розгляду справ у судах, а з іншого – судовий експерт отримує статус процесуального особи під час надання висновку, і таким чином, у своїй професійній діяльності поєднує статус фахівця в сфері обліку, науковця і процесуального особи.

Згідно зі статтями 384 і 385 Кримінального кодексу України [6] судові експерти можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за неналежне виконання своїх обов'язків. Судовий експерт є самостійним учасником процесу, втручання в проведення експертизи і будь-який вплив на нього заборонені. Він надає висновок, ґрунтуючись на результатах проведених досліджень. При цьому, згідно вимог законодавства, експерт самостійний у виборі методів, засобів і способів дослідження. Перешкоджання законній діяльності судового експерта не припустимо і тягне за собою відповідальність, у т.ч. і кримінальну згідно статті 386 Кримінального кодексу України [6].

Призначення судових експертиз та експертних досліджень судовим експертам державних спеціалізованих науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України та атестованим судовим експертам, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, їх обов'язки, права та відповідальність, організація проведення експертиз та оформлення їх результатів здійснюються у порядку, визначеному Кримінальним процесуальним, Цивільним процесуальним, Господарським процесуальним кодексами України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кодексом адміністративного судочинства України, Митним кодексом України, Законами України «Про судову експертизу», «Про виконавче провадження», іншими нормативно-правовими актами з питань судово-експертної діяльності та Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень. Експертизи та дослідження, що проводяться атестованими судовими експертами, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, здійснюються з урахуванням обмежень, передбачених статтею 7 Закону України «Про судову експертизу».

Судова експертиза призначається тільки у разі реальної необхідності в спеціальних знаннях для встановлення фактичних даних, які входять до предмету доказування, тобто тоді, коли висновок експерта не може замінити інші засоби доказування. Якщо наявні у справі докази є суперечливими, їх оцінка при необхідності може бути здійснена судом з призначенням судової економічної експертизи. Неприпустимою є постановка перед експертом правових питань, вирішення яких віднесено законом до компетенції суду (наприклад, щодо вини особи) [4].

Підставою для проведення експертизи відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом), або договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовим зверненням особи у випадках, передбачених законом, в якому обов'язково зазначаються її реквізити, номер справи або кримінального провадження або посилання на статтю закону, якою передбачено надання висновку експерта, перелік питань, що підлягають вирішенню, а також об'єкти, що підлягають дослідженню.

В інших випадках проводиться експертне дослідження, підставою для якого є договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовою заявою (листом) замовника (юридичної або фізичної особи), з обов'язковим зазначенням його реквізитів, з переліком питань, які підлягають розв'язанню, а також об'єктів, що надаються [12].

Разом з документом про призначення експертизи (залучення експерта) експерту слід надати документи бухгалтерського та податкового обліку, які містять вихідні дані для вирішення поставлених питань. Такими документами можуть бути прибуткові та видаткові накладні, податкові накладні, ордери, звіти матеріально відповідальних осіб, картки складського обліку, касові книжки, матеріали інвентаризації, акти ревізій, таблиці, наряди, акти приймання виконаних робіт, трудові договори, розрахункові платіжні відомості, виписки банку, платіжні доручення і вимоги, договори про матеріальну відповідальність, накопичувальні (оборотні) відомості, журнали-ордери, меморіальні ордери за балансовими рахунками, головні книги, реєстри податкових накладних, податкові декларації, баланси та інші первинні і зведені документи бухгалтерського та податкового обліку і звітності.

Якщо ведення бухгалтерського та податкового обліку здійснювалось в електронно-обчислювальному вигляді, експерту надаються реєстри бухгалтерського та податкового обліку у роздрукованому вигляді, обов'язково завірені в установленому порядку. Додатково вони можуть бути надані на вимогу експерта на електронних носіях інформації.

Якщо експертиза призначається з метою перевірки висновків документальної ревізії, у документі про призначення експертизи (залучення експерта) зазначається, які саме висновки і з яких причин викликають сумнів (суперечать іншим матеріалам справи, непереконливо обґрунтовані фінансовими інспекторами тощо).

У разі потреби для визначення, які саме документи слід надати експерту на дослідження в кожному конкретному випадку, доцільно отримати консультацію експерта-економіста. Для проведення дослідження необхідно надати оригінали документів або належним чином завірені їх якісні копії. Документи мають бути систематизованими в хронологічному порядку (за відповідними періодами), підшитими, прошнурованими та пронумерованими.

При проведенні експертиз в експертній установі організаційне, матеріально-технічне забезпечення їх виконання, контроль за своєчасним проведенням і за дотриманням законів та інших нормативно-правових актів з питань експертизи покладається на керівника експертної установи. Якщо експерт здійснює судово-

експертну діяльність у складі юридичної особи, що не є державною спеціалізованою установою, організаційне, матеріально-технічне забезпечення виконання експертиз та контроль за своєчасним їх проведенням покладаються на її керівника. Експерти, які не є працівниками державних спеціалізованих установ та на професійній основі здійснюють судово-експертну діяльність, забезпечують проведення експертиз та досліджень відповідно до вимог Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах [11].

Керівник експертної установи розглядає отримані матеріали і доручає відповідному структурному підрозділу експертної установи організувати проведення експертизи за певними її видами (таблиця 4).

Таблиця 4 – Види експертиз згідно з процесуальним законодавством України

Вид	Суть
Первинна	Експертиза, коли об'єкт досліджується вперше
Додаткова	Експертиза, якщо для вирішення питань щодо об'єкта, який досліджувався під час проведення первинної експертизи, необхідно провести додаткові дослідження або дослідити додаткові матеріали (зразки для порівняльного дослідження, вихідні дані тощо), які не були надані експертові під час проведення первинної експертизи
Повторна	Експертиза, під час проведення якої досліджуються ті самі об'єкти і вирішуються ті самі питання, що й при проведенні первинної (попередніх) експертизи (експертиз)
Комісійна	Експертиза, яка проводиться двома чи більшою кількістю експертів, що мають кваліфікацію судового експерта за однією експертною спеціалізацією (фахівцями в одній галузі знань). Комісія експертів може утворюватися органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), або керівником експертної установи
Комплексна	Експертиза, що проводиться із застосуванням спеціальних знань різних галузей науки, техніки або інших спеціальних знань (різних напрямів у межах однієї галузі знань) для вирішення одного спільного (інтеграційного) завдання (питання). До проведення таких експертиз у разі потреби залучаються як експерти експертних установ, так і фахівці установ та служб (підрозділів) інших центральних органів виконавчої влади або інші фахівці, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах

Джерело: авторська розробка на основі [12]

Керівник експертної установи може безпосередньо призначити експерта та встановити строк виконання експертизи відповідно до законодавчих вимог або передати вирішення цих питань заступнику керівника експертної установи чи керівникові підрозділу. Якщо в експертній установі не проводяться певні види експертиз та відсутні фахівці з певної галузі спеціальних знань, керівник експертної установи повідомляє про це орган (особу), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), та повертає матеріали справи без виконання.

Якщо в одному документі про призначення експертизи (залучення експерта) є питання, що стосуються різних видів експертиз, не пов'язаних між собою, керівник установи визначає, які питання підлягають вирішенню у відповідному підрозділі та послідовність їх виконання.

Якщо отримані матеріали оформлені з порушеннями, які виключають можливість організації проведення експертизи, керівник експертної установи терміново у письмовій формі повідомляє про це орган (особу), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта). Якщо орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), не вживає належних заходів для усунення цих перешкод, керівник експертної установи по закінченні тридцяти календарних днів з дня направлення повідомлення повертає йому (їй) матеріали.

Організуючи виконання комплексної експертизи, керівник експертної

установи доручає проведення досліджень відповідним підрозділам експертної установи, визначає, який з них є провідним. Керівник провідного підрозділу за погодженням з керівниками інших підрозділів формує комісію експертів і призначає голову експертної комісії. Якщо комплексна експертиза виконується експертами кількох експертних установ, комісія експертів формується керівником провідної експертної установи разом з керівниками інших експертних установ – співвиконавців. Голову комісії призначає керівник провідної експертної установи. Експерт, призначений головою комісії, не має переваг перед іншими співвиконавцями при вирішенні поставлених питань. Голова комісії виконує лише організаційні функції, а саме: скликає нараду експертів, на якій ознайомлює їх з документом про призначення експертизи (залучення експерта) та матеріалами, які надійшли на дослідження; організовує розробку спільної програми досліджень, у тому числі з визначенням послідовності та строків виконання окремих досліджень; у разі неузгодження дій комісії при виконанні досліджень чи порушення їх послідовності повідомляє про це керівника експертної установи; організовує попереднє вивчення досліджуваних об'єктів членами комісії; здійснює зв'язок з керівниками експертних установ (підрозділів), співробітники яких є членами комісії, контролює строки проведення окремих досліджень і координує виконання всієї програми досліджень; керує проміжними та підсумковими нарадами експертів; складає проект висновку (повідомлення про неможливість надання висновку) або доручає одному з членів комісії. Якщо проведення комплексної експертизи не може бути здійснене силами експертів даної експертної установи, її керівник повідомляє про це орган (особу), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), та просить залучити до проведення експертизи експерта відповідної спеціалізації. Залучення такого експерта проводиться з дотриманням вимог процесуального законодавства України. Якщо проведення комплексної експертизи, призначеної різними експертними установами, одним із членів комісії не розпочато протягом тридцяти календарних днів, а без її результатів подальше проведення досліджень іншими членами комісії неможливе, керівник експертної установи, що здійснював організацію роботи комісії, повідомляє про це орган (особу), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта). Після цього, якщо протягом тридцяти календарних днів заходи з організації роботи комісії не вживаються, матеріали повертаються замовнику без виконання.

Організація проведення комісійної експертизи здійснюється за правилами, викладеними у попередньому абзаці статті. Спільний висновок комісії експертів підписується експертами, які брали участь у сукупній оцінці результатів усіх досліджень і дійшли згоди. Якщо згоди між ними не було досягнуто, складаються декілька висновків експертів (за кількістю точок зору) або один, у якому вступна і дослідницька частини підписуються всіма експертами, а заключна – окремими з відповідними висновками або згідно з проведеними ними дослідженнями [12].

Під час проведення експертиз (експертних досліджень) з метою виконання певного експертного завдання експертами застосовуються відповідні методи дослідження, методики проведення судових експертиз, а також нормативно-правові акти та нормативні документи (міжнародні, національні та галузеві стандарти, технічні умови, правила, норми, положення, інструкції, рекомендації, переліки, настановчі документи Держспоживстандарту України), а також чинні республіканські стандарти колишньої УРСР та державні класифікатори, галузеві стандарти та технічні умови колишнього СРСР, науково-технічна, довідкова література, програмні продукти тощо.

Визначення способу проведення експертизи (вибір певних методик, (методів дослідження)) належить до компетенції експерта. У випадках, передбачених

законодавством, експертною установою надсилається рахунок вартості робіт за проведення експертиз (експертних досліджень).

Строк проведення експертизи встановлюється керівником експертної установи (або заступником керівника чи керівником структурного підрозділу) і не повинен перевищувати 90 календарних днів. У разі значного завантаження експерта (за наявності у нього на виконанні одночасно понад десять експертиз, у тому числі комісійних та комплексних) більший розумний строк встановлюється за письмовою домовленістю з органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), після попереднього вивчення експертом наданих матеріалів. Час попереднього вивчення матеріалів не повинен перевищувати п'ятнадцяти робочих днів. У разі відмови органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), у погодженні запропонованого розумного строку проведення експертизи матеріали справи повертаються з пропозицією призначити експертизу іншим суб'єктам судово-експертної діяльності, визначеним у статті 7 Закону України «Про судову експертизу». У разі невиконання клопотань експерта щодо надання додаткових матеріалів, несплати вартості експертизи протягом 45 календарних днів з дня направлення клопотання в порядку, передбаченому чинним законодавством, незабезпечення прибуття експерта, безперешкодного доступу до об'єкта дослідження, а також належних умов для його роботи (учинення перешкод з боку сторін, що беруть участь у справі, в обстеженні об'єкта) матеріали справи повертаються органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), із зазначенням мотивованих причин неможливості її проведення.

Строк проведення експертизи починається з робочого дня, наступного за днем надходження матеріалів до експертної установи, і закінчується у день складання висновку експерта (повідомлення про неможливість надання висновку). Якщо закінчення встановленого строку проведення експертизи припадає на неробочий день, днем закінчення строку вважається наступний за ним робочий день. У строк проведення експертизи не включається строк виконання клопотань експерта, усунення недоліків, допущених органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта) [12].

Якщо експерт порушив клопотання про надання йому додаткових матеріалів, але протягом сорока п'яти календарних днів не отримав відповіді, він письмово повідомляє орган (особу), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), про неможливість надання висновку.

При проведенні дослідження експерт повинен уживати заходів щодо збереження наданих на експертизу об'єктів, аби не допустити їх знищення або пошкодження. Якщо за характером дослідження зберегти об'єкт неможливо, а в документі про призначення експертизи (залучення експерта) відсутній дозвіл на пошкодження (знищення) цього об'єкта, то на його пошкодження чи знищення має бути отримана письмова згода органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта). У разі пошкодження чи знищення об'єкта в процесі дослідження до висновку експертизи вноситься про це відповідний запис. Пошкоджені під час дослідження об'єкти або їх залишки повертаються органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта). Документальні матеріали, які були об'єктом дослідження, а також надані для порівняльного дослідження зразки позначаються відповідними штампами і після проведення експертизи (дослідження) повертаються органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта).

Предмети та документи, що були об'єктами експертного дослідження, підлягають поверненню органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу

(залучив(ла) експерта), разом з висновком експертизи або повідомленням про неможливість надання висновку. Великогабаритні предмети та інші об'єкти, що не підлягають пересиланню поштою (вибухові та легкозаймисті речовини, дорогоцінні метали та каміння, вогнепальна зброя, патрони, боеприпаси, сильнодіючі, отруйні речовини тощо), отримуються в експертній установі особисто або представником за дорученням органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), після пред'явлення документа, що засвідчує його (її) особу.

Експертні дослідження виконуються в порядку, передбаченому для проведення експертиз.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного дослідження з'ясовано, що судова експертиза та експертне дослідження з економічних питань призначається на загальних підставах з дотриманням вимог Закону України «Про судову експертизу», Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень й процесуального законодавства.

У межах судової економічної експертизи виділяються: експертиза документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності; експертиза документів про економічну діяльність підприємств і організацій; експертиза документів фінансово-кредитних операцій. Проведення судових експертиз та експертних досліджень з економічних питань знаходиться у частині підпорядкування Міністерства юстиції України та експертних служб Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України.

Дослідження проводилось з використанням результатів практичної діяльності Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України (м. Кропивницький).

У цілому, порядок призначення та проведення судової експертизи та експертних досліджень з економічних питань, а також права, обов'язки та відповідальність судових експертів у процесуальному законодавстві подібні. Встановлено, що підставою проведення судової експертизи є відповідне судове рішення чи рішення органу досудового розслідування, або договір з експертом чи експертною установою – якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб.

Визначено, що в Україні згідно з процесуальним законодавством України експертами виконуються первинні, додаткові, повторні, комісійні та комплексні експертизи, а експертні дослідження виконуються в порядку, передбаченому для проведення експертиз. Узагальнено особливості організації проведення комплексної та комісійної судово-економічної експертизи.

Перспективи подальших наукових розробок вбачаються нам в аналізі існуючого порядку документального оформлення результатів проведення експертиз та експертних досліджень, особливостей вибору методів дослідження та методик проведення судово-економічних експертиз, а також в удосконаленні нормативно-правових актів та нормативних документів з питань організації проведення судових експертиз та експертних досліджень з економічних питань.

Список літератури

1. Вітер Д.В. Використання судової експертизи під час розслідування злочинів у сфері фінансування соціальних цільових програм : дис. ... д-ра філософії : 081 / Нац. наук. центр «Ін-т судових експертиз ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса». Харків, 2021. 282 с.
2. Гавриш Г.О. Формування ринку послуг економічної експертизи в Україні : автореф. дис. на

- здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.03. Кривий Ріг, 2014. 20 с.
3. Говорова К.І. Теоретичні та загально-методичні положення судової економічної експертизи документів фінансово-кредитних операцій : дис. ... д-ра філософії : 081 / Нац. наук. центр «Ін-т судових експертиз ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса». Харків, 2021. 212 с.
  4. Дмитренко Е. Экспертные экономические исследования и судебная экспертиза налогового учета. *Вісник «Офіційно про податки»*. 2015. № 33. URL: <http://www.visnuk.com.ua/ru/pubs/id/8743> (дата звернення: 14.03.2021)
  5. Євдокіменко С.В. Судово-економічна експертиза: теоретико-методологічні засади і практика реалізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 44 с.
  6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.03.2021)
  7. Остап'юк Н.А. Обліково-аналітичне забезпечення бухгалтерської експертизи: теорія і методика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.06.04. Київ, 2006. 21 с.
  8. Панченко І.А. Організація судово-бухгалтерської експертизи: теоретико-практичні аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.09. Київ, 2007. 23 с.
  9. Перезовова І.В. Теоретичні та організаційні засади економічної експертизи в управлінні підприємствами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 08.00.04. Івано-Франківськ, 2014. 40 с.
  10. Презентаційні матеріали до Огляду основних результатів діяльності підрозділів Експертної служби МВС за 2020 рік. URL: <https://dnedec.mvs.gov.ua/> (дата звернення: 17.03.2021)
  11. Про затвердження Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах : Наказ М-ва юстиції України від 12 груд. 2011 р. № 3505/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1431-11#Text> (дата звернення: 16.03.2021)
  12. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ М-ва юстиції України від 08 жовт. 1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 16.03.2021)
  13. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/conv#Text> (дата звернення: 16.03.2021)
  14. Пугаченко О.Б. Вимоги процесуального законодавства в частині участі експерта при проведенні судової експертизи з економічних питань. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки*. 2013. Вип. 24. С. 340-348
  15. Пугаченко О.Б. Процесуальні вимоги призначення та проведення економічних експертиз. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2014. вип. 26. С. 207-215
  16. Pugachenko Olga The Procedure for Performing Economic Evaluation in Ukraine. *Innovative Economics and Management (Special Edition 2)*. 2017. Volume IV. P. 166-174
  17. Стельмах Н.Є. Бухгалтерська експертиза сільськогосподарської діяльності: судово-процесуальний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.09. Київ, 2016. 23 с.
  18. Федчишина В.В. Облікове забезпечення експертного дослідження розрахунків з податку на додану вартість : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.09. Житомир, 2011. 22 с.
  19. Шушко О.О. Забезпечення економічної безпеки національної економіки шляхом економічної експертизи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.03. Запоріжжя, 2019. 23 с.

References

1. Viter, D.V. (2021). Vykorystannia sudovoi ekspertyzy pid chas rozsliduvannia zlochyniv u sferi finansuvannia sotsialnykh tsilovykh prohram [The use of forensic science in the investigation of crimes in the field of financing social target programs]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
2. Havrysh, H.O. (2014). Formuvannia rynku posluh ekonomichnoi ekspertyzy v Ukraini [Formation of the market of economic expertise services in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kryvyi Rih [in Ukrainian].
3. Hovorova, K.I. (2021). Teoretychni ta zahalno-metodychni polozhennia sudovoi ekonomichnoi ekspertyzy dokumentiv finansovo-kredytnykh operatsii [Theoretical and general methodological provisions of forensic economic examination of documents of financial and credit operations]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

4. Dmitrenko, E. (2015) Ekspertnye ekonomicheskie issledovaniya i sudebnaya ekspertiza nalogovogo ucheta [Expert economic research and forensic examination of tax accounting]. *Visnyk «Ofitsiino pro podatky» - Bulletin "Officially about taxes"*, 33. Retrieved from <http://www.visnuk.com.ua/ru/pubs/id/8743> [in Russian].
5. Yevdokimenko, S.V. (2016). Sudovo-ekonomichna ekspertyza: teoretyko-metodolohichni zasady i praktyka realizatsii [Forensic economic examination: theoretical and methodological principles and practice of implementation]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
6. Kryminalnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy № 2341-III vid 05.04.2001 r. [Criminal Code of Ukraine of 05 April, 2001 № 2341-III]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
7. Ostapiuk, N.A. (2006). Oblikovo-analitychne zabezpechennia bukhhalterskoi ekspertyzy: teoriia i metodyka [Accounting and analytical support of accounting expertise: theory and methodology]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
8. Panchenko, I.A. (2007). Orhanizatsiia sudovo-bukhhalterskoi ekspertyzy: teoretyko-praktychni aspekty [Organization of forensic accounting examination: theoretical and practical aspects]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
9. Perevozova, I.V. (2014). Teoretychni ta orhanizatsiini zasady ekonomichnoi ekspertyzy v upravlinni pidpriemstvamy [Theoretical and organizational principles of economic expertise in enterprise management]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
10. Prezentatsiini materialy do Ohliadu osnovnykh rezultativ diialnosti pidrozdiliv Ekspertnoi sluzhby MVS za 2020 rik. [Presentation materials for the Review of the main results of the activities of the units of the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs for 2020]. *dndekc.mvs.gov.ua*. Retrieved from <https://dndekc.mvs.gov.ua/> [in Ukrainian].
11. Pro zatverdzhennia Instruksii pro osoblyvosti zdiisnennia sudovo-ekspertnoi diialnosti atestovanykh sudovymy ekspertamy, shcho ne pratsiuut u derzhavnykh spetsializovanykh ekspertnykh ustanovakh : Nakaz M-va yustytzii Ukrainy № 3505/5 vid 12.12.2011 r. [Instruction on the peculiarities of carrying out forensic activities by certified forensic experts who do not work in state specialized expert institutions of 12 December, 2011 № 3505/5]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1431-11#Text> [in Ukrainian].
12. Pro zatverdzhennia Instruksii pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen ta Naukovo-metodychnykh rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen : Nakaz M-va yustytzii Ukrainy № 53/5 vid 08.10.1998 r. [Instructions on the appointment and conduct of forensic examinations and expert research and Scientific and methodological recommendations for the preparation and appointment of forensic examinations and expert research of 08 October, 1998 № 53/5]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> [in Ukrainian].
13. Pro sudovu ekspertyzu : Zakon Ukrainy № 4038-XII vid 25.02.1994 r. [Law of Ukraine On forensic examination of 25 February, 1994 № 4038-XII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/conv#Text> [in Ukrainian].
14. Puhachenko, O.B. (2013). Vymohy protsesualnoho zakonodavstva v chastyni uchasti eksperta pry provedenni sudovoi ekspertyzy z ekonomichnykh pytan [Requirements of procedural legislation regarding the participation of an expert in conducting a forensic examination on economic issues]. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu: Ekonomichni nauky - Scientific works of Kirovograd National Technical University: Economic Sciences*, 24, 340-348 [in Ukrainian].
15. Puhachenko, O.B. (2014). Protseualni vymohy pryznachennia ta provedennia ekonomichnykh ekspertyz [Procedural requirements for the appointment and conduct of economic examinations]. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky - Scientific works of Kirovograd National Technical University: Economic Sciences*, 26, 207-215 [in Ukrainian].
16. Pugachenko, O.B. (2017) Poryadok provedeniya ekonomicheskikh ekspertiz v Ukraine [The Procedure for Performing Economic Evaluation in Ukraine]. *Innovative Economics and Management (Special Edition 2), IV*, 166-174 [in English].
17. Stelmakh, N.Ye. (2016). Bukhhalterska ekspertyza silskohospodarskoi diialnosti: sudovo-protseualnyi aspekt [Accounting examination of agricultural activity: forensic aspect]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
18. Fedchyshyna, V.V. (2011). Oblikove zabezpechennia ekspertnoho doslidzhennia rozrakhunkiv z podatku na dodanu vartist [Accounting support for expert research of value added tax calculations]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Zhytomyr [in Ukrainian].
19. Shushko, O.O. (2019). Zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky natsionalnoi ekonomiky shliakhom

ekonomichnoi ekspertyzy [Ensuring the economic security of the national economy through economic expertise]. *Extended abstract of candidate's thesis. Zaporizhzhia* [in Ukrainian].

Olha Puhachenko, Associate Professor, PhD in Economics (Candidate of Economic Sciences)

Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, Ukraine

Svetlana Kosenko, Associate Professor, PhD in Law (Candidate of Law Sciences)

State Research Forensic Centre of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Maxim Babii

Kirovohrad Research Forensic Centre of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kropyvnytskyi, Ukraine

Organization of Forensic Examinations and Expert Research on Economic Issues

The article studies the organization of forensic examinations and expert research on economic issues. The objective of the article is to study the peculiarities of the organization of forensic examinations and expert research on economic issues, including practical activities of Kirovohrad State Research Forensic Centre of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. The study was conducted on the basis of the systematic approach using methods of analysis, generalization, grouping and comparison. The method of graphical representation was used for better perception of information about the organization of forensic examinations and expert research on economic issues.

It was found that forensic examination and expert research on economic issues is appointed on general grounds in compliance with the Law of Ukraine "On Forensic Examination", Instruction on appointment and conduct of forensic examinations and expert research and Scientific and methodological recommendations on preparation and appointment of forensic examinations and expert research and procedural law. Forensic economic examination includes: examination of accounting documents, tax accounting and reporting; examination of documents on economic activity of enterprises and organizations; examination of documents of financial and credit transactions. Judicial expertise and expert research on economic issues are subordinated to the Ministry of Justice of Ukraine and expert services of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the Ministry of Defense of Ukraine, the Security Service of Ukraine and the State Border Guard Service of Ukraine. In general, the procedure for the appointment and conduct of forensic examinations and expert research on economic issues, as well as the rights, duties and responsibilities of forensic experts in procedural law are similar. It is established that the basis for the forensic examination is the relevant court decision or the decision of the pre-trial investigation body, or a contract with an expert or expert institution if the examination is conducted at the request of others.

It is determined that in Ukraine, in accordance with the procedural legislation of Ukraine, experts perform primary, additional, repeated, commission and complex examinations, and expert examinations are performed in the manner prescribed for examinations. The peculiarities of the organization of complex and commission forensic economic examination are generalized. Prospects for further research are seen in the analysis of the existing procedure for documenting the results of examinations and expert studies, features of the choice of research methods and methods of forensic economic examinations, as well as in improving regulations and normative documents on the organization of forensic examinations and expert research on economic issues.

forensic examination, expert research, forensic economic expertise, types of economic expertise, organization of forensic examinations and expert research on economic issues

Одержано (Received) 23.03.2021

Прорецензовано (Reviewed) 30.03.2021

Прийнято до друку (Approved) 31.05.2021